

Лекція за темою «Елементи II В групи»

Загальна характеристика елементів II В групи

До II В групи періодичної системи належать Цинк Zn, Кадмій Cd та Меркурій Hg. Усі елементи підгрупи Цинку є електронними аналогами та останніми *d*-елементами відповідних періодів. Електронна конфігурація їх валентних електронів $ns^2(n-1)d^{10}$. Така електронна конфігурація свідчить про те, що на зовнішньому енергетичному рівні цинк, кадмій та ртуть мають по 2*s*-електрони як і елементи II А групи. Однак елементи II В групи мало схожі на лужноземельні метали. Це зумовлено наявністю у них на передостанньому рівні десяти *d*-електронів, які відсутні у елементів II А групи.

Характеристика елементів і простих речовин II В групи

	Zn	Cd	Hg
Вміст у земній корі, мас. частка, %	$2,0 \cdot 10^{-2}$	$1,3 \cdot 10^{-4}$	$8,3 \cdot 10^{-4}$
Відносна атомна маса	65,37	112,40	200,59
Валентні електрони	$3d^{10}4s^2$	$4d^{10}5s^2$	$5d^{10}6s^2$
Металічний радіус атома, нм	0,139	0,156	0,160
Радіус іона E^{2+} , нм	0,083	0,099	0,112
Енергія іонізації, еВ			
$E^0 \rightarrow E^+$	9,39	8,99	10,44
$E^+ \rightarrow E^{2+}$	17,96	16,91	18,76
$E^{2+} \rightarrow E^{3+}$	39,70	37,47	34,2
Відносна електронегативність	1,7	1,5	1,5
Густина, г/см ³	7,14	8,65	13,55
Температура плавлення, °С	419,5	321	-38,9
Стандартний електродний потенціал, В	-0,763	-0,403	+0,854

Як видно з даних таблиці, у елементів підгрупи Цинку атомний та іонний радіус монотонно збільшується, а енергія іонізації від Zn до Cd зменшується. Зростання енергії іонізації Hg обумовлено проникненням 6*s*-електронів під подвійний екран $5d^{10}$ і $4f^{14}$ -електронів.

У Zn, Cd і Hg радіуси атомів менші, а енергія іонізації вища, ніж у металів II А групи. У порівнянні з лужноземельними металами ці елементи мають значно меншу відновну активність, яка зменшується при переході від цинку до ртуті.

Передостанній електронний рівень атомів Цинку, Кадмію та Меркурію, на відміну від елементів I В групи, є досить стабільним. Тому значення третьої енергії іонізації майже вдвічі більше, ніж значення другої енергії. Цим пояснюється, чому в утворенні хімічного зв'язку приймають участь лише *s*-електрони зовнішнього енергетичного рівня.

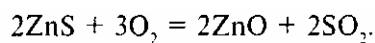
Цинк, Кадмій та Меркурій у сполуках виявляють ступінь окиснення +2, але Меркурій може утворювати сполуки із ступенем окиснення +1. Мова йде про **радикал Hg_2^{2+}** , в якому атоми Меркурію пов'язані між собою ковалентним зв'язком —Hg—Hg— . Як показали дослідження, **одновалентного Меркурію не існує**.

За фізичними і особливо за хімічними властивостями ртуть дуже відрізняється від цинку та кадмію, тому її слід розглядати окремо.

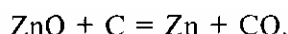
Поширення в природі і одержання металів підгрупи Цинку

Основні мінерали цих металів: *сфалерит* ZnS (*цинкова обманка*), *гринокіт* CdS , *кіновар* HgS . Інколи ртуть зустрічається у вільному стані.

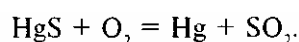
Для одержання цинку та кадмію їх сульфідні руди піддають окиснювальному випалюванню:

Утворений оксид цинку відновлюють вуглецем:

Ртуть одержують випалюванням кіноварі:

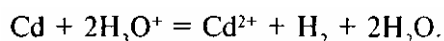

Фізичні і хімічні властивості

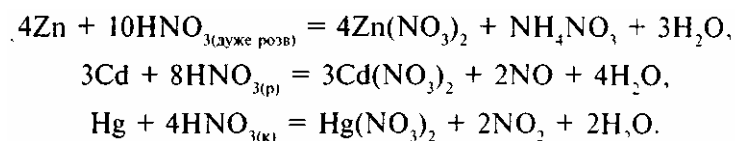
Цинк і кадмій — сріблясто-білі м'які метали, а ртуть — єдиний рідкий за звичайних умов метал. На відміну від лужноземельних елементів, за величинами густини Zn , Cd і Hg є важкими металами.

На повітрі метали II В групи втрачають блиск внаслідок утворення на їх поверхні оксидної плівки.

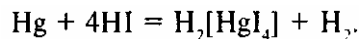
В електрохімічному ряді напруг **цинк і кадмій** розмішені до водню, тому вони **витісняють водень з кислот неокисників**:

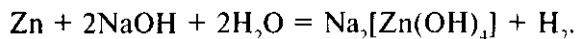
Ртуть більш електронегативна, ніж водень, тому вона **розчиняється лише в кислотах-окисниках**. Нітратна кислота розчиняє усі три метали:

У присутності аніонів, які утворюють міцні комплекси, ртуть також розчиняється:

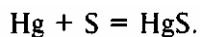

У зв'язку з тим, що **цинк має амфотерні властивості**, він розчиняється не лише в кислотах, а і у лугах з утворенням тетрагідроксоцинкат(II)-іону:

Для металічних елементів II В групи найбільш характерною ознакою є **утворення інтерметалічних сполук**. Ртуть з лужними, лужноземельними металами та елементами підгрупи міді утворює **амальгами**. Амальгами срібла, золота та олова використовують у стоматології.

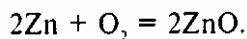
У зв'язку з рідким станом **металічна ртуть за звичайних умов реагує з сіркою**:

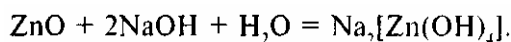
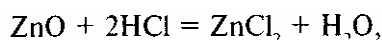
На цій реакції базується знезараження приміщень від ртуті. Її попередньо збирають амальгамованою мідною пластинкою, а рештки ртуті засипають порошком сірки.

Сполуки Цинку та Кадмію

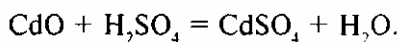
Оксиди Цинку та Кадмію одержують окисненням відповідних елементів:

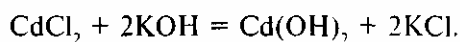
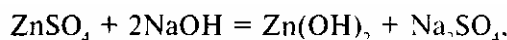
Цинк оксид ZnO — білий порошок, використовують у медичній практиці, а також для виготовлення фарби — цинкових білил. Це амфотерний оксид, який розчиняється у кислотах і лугах:

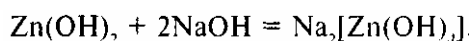
Кадмій оксид CdO — речовина коричневого кольору, розчинна у кислотах:

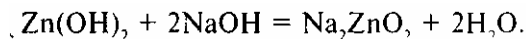
Гідроксиди Цинку $\text{Zn}(\text{OH})_2$ і Кадмію $\text{Cd}(\text{OH})_2$ одержують дією лугів на розчини їх солей:

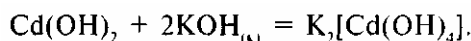
Zn(OH)₂ — типова **амфотерна сполука**, яка при взаємодії з лугами у розчинах утворює **гідроксоцинкати**:

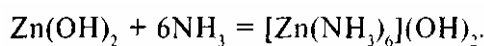
При сплавленні з лугами $\text{Zn}(\text{OH})_2$ утворює **цинкати**:

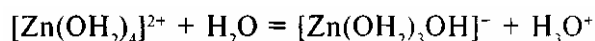
Амфотерні властивості кадмій гідроксиду Cd(OH)_2 виражені досить слабо, він лише частково розчиняється у дуже концентрованих розчинах лугів при кип'ятінні:

Гідроксиди Цинку та Кадмію також розчиняються у водному розчині амоніаку з утворенням амінокомплексів, наприклад:

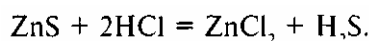

Солі сильних кислот Цинку та Кадмію (нітрати, сульфати) добре розчиняються у воді. Внаслідок гідролізу аквакатіон Цинку (II) утворює у розчині слабкисле середовище:

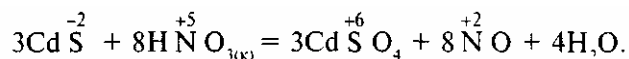

У вигляді розчинів з масовою часткою 0,25 % і 0,5 % цинк сульфат ZnSO_4 використовують для виготовлення очних крапель. Для запобігання гідролізу цинк сульфату очні краплі стабілізують додаванням розчину H_3BO_3 з масовою часткою 2 %.

Сульфіди Цинку та Кадмію одержують безпосередньою взаємодією елементів, а також їх осадженням із водних розчинів солей за допомогою H_2S . ZnS — єдиний сульфід, який має білий колір. CdS утворюється у вигляді яскраво-жовтого осаду. Обидва сульфіди малорозчинні у воді. ZnS розчиняється у розведених, а CdS — у концентрованих кислотах:

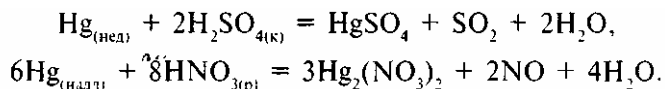
При їх кип'ятінні з концентрованою нітратною кислотою утворюються розчинні сульфати:

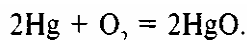
ZnS у кристалічному стані здатний флуоресцювати, тому його використовують для виробництва екранів, призначених для рентгенівського випромінювання та телевізорів. CdS застосовують як жовту фарбу.

Сполуки Меркурію

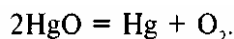
Ртуть за своїми властивостями відрізняється від цинку та кадмію. З кислотами-окисниками в умовах надлишку кислоти ртуть утворює солі Меркурію (II), а при надлишку ртуті — солі Меркурію (I):

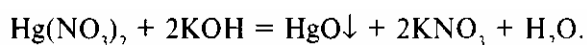
При нагріванні ртуті на повітрі при незначній температурі одержують меркурій (II) оксид HgO червоного кольору:

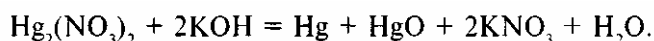
При подальшому сильному нагріванні HgO знову розкладається на ртуть і кисень:

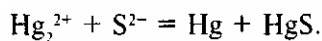
При дії лугів на розчини солей Меркурію (II) виділяється дрібнодисперсний жовтий осад HgO :

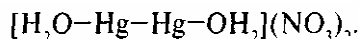
Меркурій (II) гідроксид невідомий. При спробі одержати меркурій (I) гідроксид катіон димеркурію (2+) диспропорціонує:

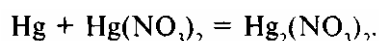
Як видно з рівняння реакції, **меркурій (I) гідроксид та меркурій (I) оксид не відомі.** Це ж стосується і сульфїду Меркурію (I). При введенні сульфїд-іонів у розчин солей Меркурію (I) також спостерігається дисмутація катіону Hg_2^{2+} :

Як було зазначено раніше, сполуки Меркурію (I) містять катіон димеркурію(2+), в якому два атоми Меркурію пов'язані чисто ковалентним зв'язком —Hg—Hg— . Більшість сполук Меркурію (I) (Hg_2Cl_2 , Hg_2Br_2 , Hg_2I_2 , Hg_2SO_4) малорозчинні у воді. Динітрат димеркурію $\text{Hg}_2(\text{NO}_3)_2$ сильний електроліт, добре розчиняється у воді. У кристалічному стані $\text{Hg}_2(\text{NO}_3)_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ має вигляд:

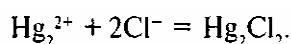

$\text{Hg}_2(\text{NO}_3)_2$ утворюється при відновленні $\text{Hg}(\text{NO}_3)_2$, металічною ртуттю:

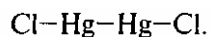

Динітрат димеркурію є вихідною сполукою для одержання інших сполук Меркурію (I).

Меркурій (I) хлорид Hg_2Cl_2 (каломель) — нерозчинна біла речовина, яка утворюється при додаванні до $\text{Hg}_2(\text{NO}_3)_2$ розчинів, які містять хлорид-іони:

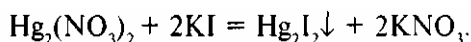

Молекула меркурій (I) хлориду має лінійну форму:

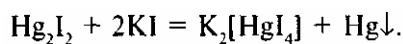

Каломель раніше використовували у медичній практиці як антисептичний, сечогінний та послаблюючий засіб. Зараз з каломелі виробляють каломельні електроди, які широко застосовують в електрохімічних вимірюваннях.

Меркурій (I) йодид є малорозчинною речовиною ($DP = 4,5 \cdot 10^{-29}$), що перешикоджає її дисмутації:

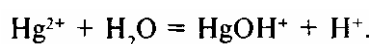
При додаванні надлишку KI осад Hg_2I_2 диспропорціонує, утворюючи комплекс — калій тетраїодомеркурат (II) та осад ртуті:

Нітрат, сульфат і хлорат Меркурію(II) — йонні сполуки, які дисоціюють у водному розчині з утворенням катіона Hg^{2+} :

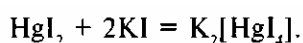
Внаслідок гідролізу катіонів Hg^{2+} реакція їх водних розчинів кисла:

Меркурі (II) хлорид HgCl_2 (сулема) добре розчиняється у воді, але дисоціює лише частково (її ступінь дисоціації у насиченому розчині складає 0,1 %). У розведених розчинах HgCl_2 реагує з NH_3 з утворенням малорозчинної речовини білого кольору амідохлориду Меркурію:

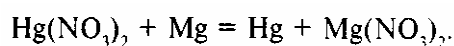

HgNH_2Cl використовують у косметології для відбілювання шкіри. Катіон Меркурію (II) є вираженим комплексоутворювачем. Наприклад, при розчиненні оранжевого меркурій (II) йодиду у розчині калій йодиду утворюється безбарвна комплексна сіль калій тетраїодомеркурат (II):

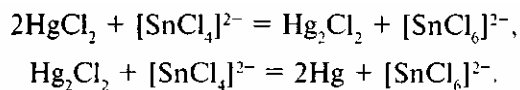

Цю реакцію використовують для якісного виявлення солей Меркурію (II).

Похідні Меркурію (II) виявляють окиснювальні властивості. Активні метали легко відновлюють ртуть із її солей:

Солянокислий розчин станум (II) хлориду відновлює солі Меркурію (II) з утворенням білого осаду Hg_2Cl_2 , який у надлишку відновника перетворюється на металічну ртуть:

Біологічна роль і використання в медицині сполук Цинку, Кадмію та Меркурію

Цинк належить до незамінних мікроелементів організму людини. Його загальна масова частка складає $1 \cdot 10^{-3}$ %. Добова потреба в цинку складає 10-15 мг. У організм людини сполуки цинку потрапляють як з рослинною, так і з тваринною їжею. Біологічна роль цинку пов'язана з діяльністю залоз внутрішньої секреції. Як складова частина деяких ферментів цинк впливає на процеси розмноження, жирового та вуглецевого обмінів. При недостатчі цинку в організмі виявляються досить серйозні захворювання — цироз печінки, ураження шкіри та очей.

Із сполук Цинку в медичній практиці використовують сульфат цинку ZnSO_4 у вигляді очних крапель з масовою часткою 0,25 і 0,3 %. Сульфат цинку пригнічує розмноження мікроорганізмів. Оксид цинку ZnO використовують у дерматології у вигляді мазей та присипок як в'язучий, підсушуючий та антимікробний засіб.

Біологічна роль **Кадмію** досліджена недостатньо. Сполуки Кадмію токсичні та кумулюються в печінці та нирках.

Ртуть відома з стародавніх часів, її препарати використовують у медичній практиці ще з XVI сторіччя. Завдяки специфічним властивостям сполуки ртуті виявляють антисептичну, протипаразитарну, сечогінну та послаблюючу дію. Меркурій (II) оксид використовують в офтальмології, а також дерматології у вигляді мазей. Меркурій (II) хлорид HgCl_2 (сулема) у концентрації 1:1000 використовують для дезинфекції. Меркурій (I) хлорид Hg_2Cl_2 (каломель) певний час використовували як сечогінний та послаблюючий засіб.

Слід пам'ятати, що ртуть та розчинні солі Меркурію дуже токсичні.